

Białostoczczyzna

1 / 1995

Spis treści

---

artykuły

Józef Maroszek, Dolina Biebrzy w przeszłości - do końca XVIII wieku.	1
Ks. Sławomir Ostrowski, Karpowicze - dzieje parafii	22
Józef Maroszek, Karpowicze - dzieje dworu	28
Ariusz Małek, Suchowola pod zaborem pruskim	37
Leszek Postołowicz, 200 lat osadnictwa tatarskiego w Suchowoli	42
Edmund Gabrel, Losy mieszkańców gminy Suchowola w czasie wojen XX wieku	45
Mirosław Lech, Suchowola pod zaborem rosyjskim (1807- 1915)	51
Waldemar Wilczewski, Losy archiwów kościelnych z terenu dawnej parafii suchowolskiej	65
Sławomir Halicki, Biebrzański Park Narodowy	69
Jerzy Sienkiewicz, Demonologiczne aspekty kultury ludowej okolic Suchowoli	76

---

materiały

Ks. Edward Anuszkiewicz, Z przeszłości Liceum Ogólnokształcącego w Suchowoli	84
Jarosław Kloza, Józef Maroszek, Spis krzyży i kapliczek przydrożnych parafii Suchowola z 1910 roku	89

---

biografie

Leszek Postołowicz, Józef de Sacco - architekt JKMcI na Grodzieńszczyźnie	101
Leszek Postołowicz, Franciszek Karpiński w Suchodolinie	105
Ks. Edward Anuszkiewicz, Postać księdza Jerzego Popiełuszki w prasie białostockiej 1984 1990. Omówienie bibliograficzne.	107

---

recenzje i omówienia	110
----------------------	-----

Józef Maroszek

Karpowicze - dzieje dworu

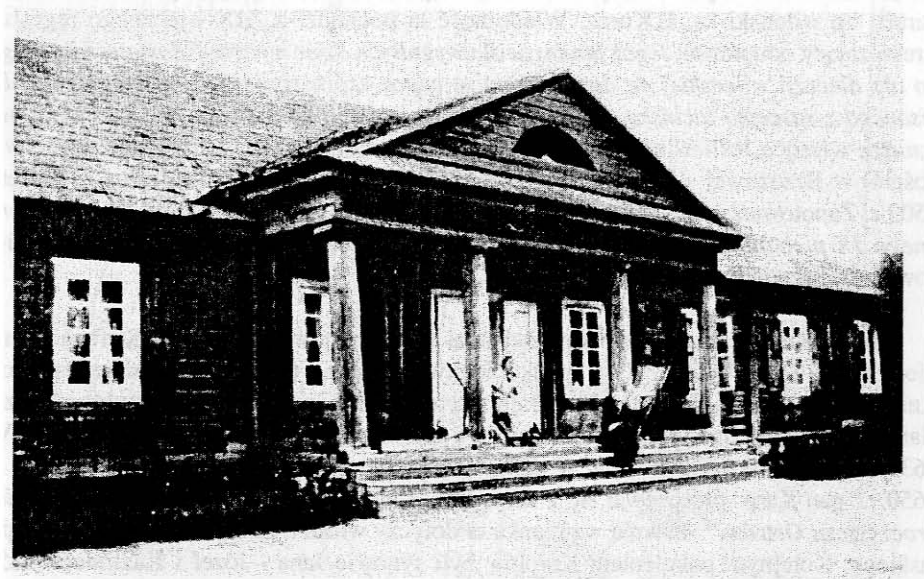
Struktura własności szlacheckiej na terenach położonych na lewym brzegu Brzozówki, u jej ujścia do Biebrzy ukształtowała się na przełomie XV i XVI w. Najdawniejszy znany akt nadawczy pochodzi z 1493 r. i dotyczy Mikicina. Aleksander Jagiellończyk nadał Janowi Sławskiemu na wieczność grunty położone nad rzeczką Mikiciną.¹ Zatwierdził to później w 1519 r. Mikołaj Radziwiłł pan na Goniądzu. Pewnie w tym czasie powstały dobra ziemskie Dziećciołowo, już w I poł. XVI w. należące do Tarusów.² Sąsiednie Zabiele wraz ze wsiami: Jatwież Mała i Jatwież Wielka pozostały własnością królewską i wchodziły w skład starostwa knyszyńskiego.

8 lutego 1505 r. Aleksander Jagiellończyk zatwierdził wieczyste posiadanie wójtostwa zabielskiego przez Mordasa Bołotowicza (Bołoticza). Nabył on je od dotychczasowego wójta Macieja Moniuszko, który trzymał je za wcześniejszym przywilejem króla Aleksandra. Mordas Bołotowicz prosił ponadto władcę, aby postąpił mu też młyn na Brzozówce i las przy końcu włók jatwieskich i zabielskich. Monarcha przystał na to i dał dodatkowo tę ziemię, na której osiadł syn wójta - Stanisław Moniuszko. Z aktu wynika, że nadanie wpierw Moniuszce, a później Bołotowiczowi dotyczyło późniejszych dóbr ziemskich Karpowicze³. W 1519 r. trwał spór o dziesięcinę między plebanem dolistowskim a właścicielem Brzozowej Mordasem.⁴

Po śmierci Mordasa Bołotowicza wdowa po nim Pelagia Hryńkówna bojarynia wyszła powtórnie za mąż za Karpia Józefowicza (Jesipowicza). Zmarła ona przed 1522 r. W tymże 1522 r. król potwierdził *dworanimowi* Karpowi Józefowiczowi posiadanie wójtostwa jatwieskiego i zabielskiego, kąt lasu i ziemię - *ostatok zabelskich wołok* oraz młyn na rzece Brzozowej.⁵ W ramach gromadzenia dóbr w swym ręku królowa Bona dążyła do rewindykacji wójtostwa zabielskiego. Okazją do tego był fakt, że wdowa po Mordasie Bołotowiczu, powtórnie zamężna za Karpiem nie miała z tym ostatnim dzieci. Postanowiono więc zakwestionować prawa, które w 1522 r. mocą królewskiego przywileju zyskał Karp. 14 lutego 1530 r. król wystosował *wojewodzie wilenskomu Gasztołdu list*, *aby udał się do bojaryna Karpa Jesyfowicza o położenie listow na imienie ktoroje majet w powiecie haniażskom*.⁶ Ostatecznie utrzymał się Karp przy tej własności 29 maja 1532 r. Zygmunt Stary zatwierdził posiadanie wójtostwa zabielskiego Karpiejowi Józefowiczowi.⁷ Karpowicze były więc pierwotnie terytorium nadanym wójtowi zabielskiemu. To on przeprowadził akcję kolonizacyjną włości królewskiej i w nagrodę uzyskał to nadanie jako własność dziedziczną.

Dwór karpowicki usytuowano na skraju wysoczyzny, w miejscu, gdzie wrzyna się ona w głąb bagnistych łąk w dolinę Brzozówki i łączącej się z nią Olszanki. Na zboczu wzgórzca pozostają do dziś resztki zabudowań - zrujnowane kamienne budynki gospodarcze, szczątki zieleni ozdobnej, nieliczne stare drzewa owocowe z dworskiego sadu, słupy paradnego wjazdu. Siedlisko dworskie umieszczono na kilku osiach - ulicówki wiejskiej,

poświętne karpowickiego, dróg z Suchowoli, Osowca, Jatwieży Małej. Zakomponowano je tak, by je wyeksponować jak najbardziej w panoramie. Dewastacja kompozycji nastąpiła w ostatnim półwieczu. Rozpoczęła się z wkroczeniem wojsk sowieckich w 1939 r., w 1941 r. w trakcie walk frontowych spłonął drewniany, klasycystyczny dwór. Resztę dopełniły zniszczenia w latach powojennych.

Dwór w Karpowiczach z lat 20-tych XIX wieku na zdjęciu 1933 roku.

Kolekcja widokówek Janusza Władyczańskiego z Białegostoku.

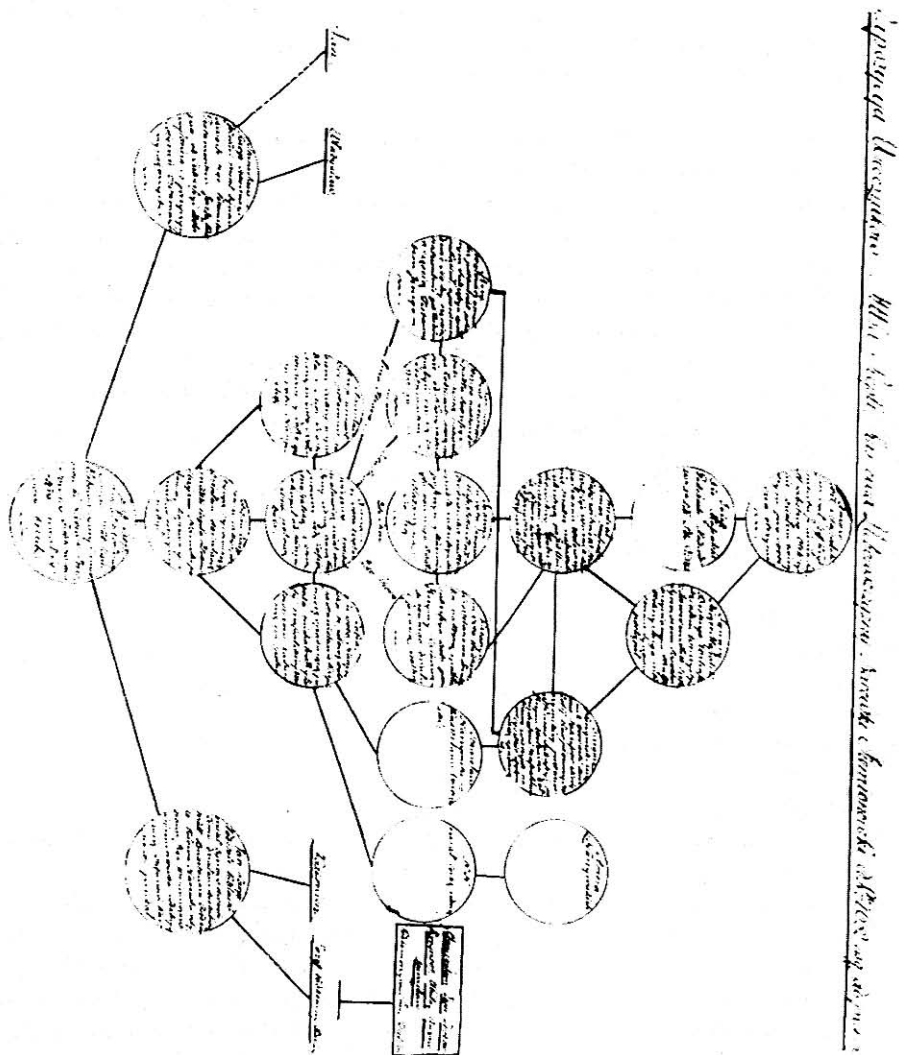
Spadkobiercą majątności po Karpiu Jesipowiczu został jego syn Jan, dworzanin królewski. W 1581 r. w *Rekognicjarzu poborowym woj. podlaskiego* wymieniony jest on jako Iwan Karp z Brzozowej w parafii goniądzkiej. W jego imieniu opłacił pobór *sprawca* Stanisław Banko.⁸ Dopiero w XVII w. nazwę Brzozowa zastąpiły Karpowicze.

Jan Karp miał trzech synów: Józefa, Mikołaja i Kazimierza (ostatni z nich zmarł bezpotomnie) i córkę Katarzynę, w 1612 r. zamężną za Samuelem Magnuszewskim. Karpowie w tym czasie wchodziły w posiadanie innych okolicznych majątności: Brzostowic - Małej i Murowanej oraz Puszczy Narewskiej (w widłach rzek Narwi i Narewki) oraz Lizy pod Brańskiem. Józef Karp dziedzic Karpowicz, podgrodzieńskiej Repli i Narewki pełnił w 1627 r. urząd marszałka wołkowyskiego, zmarł w 1637 r. Ożeniony był z cześnikówną grodzieńską - Scypionówną, ze znakomitego rodu Scipio del Campo od czasów króla Zygmunta Augusta osiadłego na Grodzieńszczyźnie i Podlasiu. (Scipio del Campo w 1572 r. prowadził w leśnictwie nowodworskim hodowlę młodych koni ze stadniny króla

Zygmunta Augusta, wypasanych i wykarmianych sianem z puszczańskich łąk nowodworskich nad Biebrzą i Brzozówką). To właśnie on wznosił pierwszy rzymskokatolicki kościół w Karpowiczach. Może nastąpiło to w 1610 r. 21 lipca 1617 r. zebrała się komisja powołana przez biskupa wileńskiego Eustachego Wołłowicza składająca się z dwóch komisarzy - ks. Andrzeja Chrzanowskiego dziekana grodzieńskiego i Macieja Naburda plebana sokólskiego, której celem było wypowiedzenie się w sprawie przyłączenia dóbr Brzozowa do nowo ufundowanego w Brzozowej, przez Józefa Karpię kościoła. Doszło do zatwierdzenia fundacji. 20 sierpnia 1617 r. zaaprobował i zatwierdził powstanie odrębnej parafii bp wileński ks. E.Kurcz. Wiadomość ta pochodzi z XIX-wiecznego rejestru, a streszczający odnotował: *tegoż funduszu dla wygniłych dziur wyczytać dostatecznie mogąc, do akt diecezji wileńskiej de data et actu ut supra exóressis ingrossowanego po polsku pisanego z susceptą łacińską, na pergaminie z pieczęcią na jedwabnym karmazynowym sznurze wiszącą.* Jeśli wierzyć innemu rejestrowi, można by przypuszczać, że pierwszy kościół w Brzozowej - Karpowiczach powstał o wiele wcześniej. Bowiem 15 kwietnia 1509 r. Zanotowano pod tą datą: *Dekret przyjacielski na Jana Stecewicza o krzywdy przez onego JX plebanowi Brzozowskiemu czynione.*⁹ Pewnie jednak dotyczy to innej miejscowości o nazwie Brzozowa.

Józef Karp marszałek wołkowski miał trzech synów: Stanisława, Stefana i Jana.¹⁰ Pierwszego z nich wyłączył ze spadkobierstwa po sobie (zaznaczył to w testamencie). Karpowicze wraz z Brzostowicą Małą (zwaną Fiedkowcami), połową dóbr Puszcza Narewka otrzymał Jan, podstoli podlaski. To on podpisał elekcję króla Władysława IV w 1632 r., później w 1638 r. wziął w zastaw dobra ziemskie pod Surazem zwane Liza. W 1650 r. pan Karp procesował się z zarządem leśnictwa nowodworskiego o *sianożęcia w uroczyszczu Ostrów.*¹¹ Pewnie wzmianka ta dotyczy właśnie Jana Karpię podstolego podlaskiego. Kolejnym pokoleniem Karpiów byli synowie Jana - Józef i Kazimierz, którzy podpisali elekcję Jana Kazimierza, w 1648 r., a także córka Katarzyna 1o voto Komorowska 2o voto Opacka.

Karpowicze dziedziczył Józef w 1658 r. noszący tytuł podkomorzego bielskiego. Poza gniazdem rodowym nad Brzozówką dziedziczył Brzostowice DREWNIANĄ i MUROWANĄ oraz LUSZNIĘW. Dwukrotnie też był żonaty - raz z Halszką Sapieżanką kasztelaną wileńską i po raz drugi z Anną Duninówną Rajecką, wdową po Krzysztofie Potockim podczaszym litewskim.¹² Józef Karp podkomorzy ziemi bielskiej zmarł w 1691 r.¹³ Pozostawił po sobie 2 synów: Krzysztofa - Ubalda - Antoniego - Stanisława oraz Chryzostoma - Leona - Teodora. Karpowicze przeszły później na syna Chryzostoma - Jana starostę polepskiego i starostę grodzieńskiego. Jan sprzedał w 1733 r. majątność kalinowsko-jasionowską Wiktorynowi Kuczyńskiemu. Jan Karp dziedzic na Karpowiczach ożeniony był z Kotowiczówną, córką Hrehorego, łowczego litewskiego. W 1748 r. dziedzicem na Karpowiczach mianował się Mikołaj oboźny słonimski, syn Jana. Później właścicielami Karpowicz tytułowali się - jeśli wierzyć heraldykowi Bonieckiemu - Karpiowie z innej linii, po innym synu dworzanina królewskiego Jana - Mikołaju. W połowie XVIII w. tak mianowany był Józef Karp, syn Franciszka Antoniego i kolejno jego syn Felicjan sędzia ziemski rosieński¹⁴. Informacja Bonieckiego wydaje się nieprawdziwa. W 1773 r. wzmiankowany jest bowiem jako właściciel Antoni Karp koniuszy powiatu słonimskiego, pewnie tożsamy ze Stanisławem Karpiem koniuszym słonimskim, synem Mikołaja

Drzewo genealogiczne z drugiej połowy XVIII wieku rodu Karpiów - właścicieli Karpowicz zatytuowane Ekspozycja wieczników majątności Repli, Raszewa, Żłobowszczyzny, Narewki, Siemionówki od roku 1632 usque ad praesens.

oboźnego słonimskiego.

Nie wiemy kiedy i w jakich okolicznościach Karpowicze przestały być rodową siedzibą Karpiów. Może nastąpiło to po III rozbiorze Polski, gdy większość dóbr ziemskich znalazła się w granicach zaboru rosyjskiego, a jedynie Karpowicze w zaborze pruskim. W 1 poł. XIX w. posesorami byli Szumkowscy.

Właściciele dworu karpowickiego byli kolatorami i dobroczyńcami miejscowego kościoła rzymskokatolickiego. Wzniesli oni dwie kolejne świątynie - w 1617 i w 1773 r. Warto uzupełnić informacje podane przez monografistę kościoła karpowickiego ks. S. Ostrowskiego¹⁵ W Centralnym Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie odnajdujemy bowiem późniejszą *Wizytę kościoła parafialnego karpowickiego w obwodzie Białostockim w powiecie Białostockim we wsi Karpowiczach położonego przez delegowanego WXX Franciszka Piotrowskiego proboszcza Białostockiego roku 1829 miesiąca listopada 16 dnia odprawioną, zawierającą nowe szczegóły dotyczące Karpowicz. 2 maja 1617 r.*¹⁶ *Józef Karp marszałek powiatu wołkowyskiego... obracając kościółek filialny (należał który do kościoła dolistowskiego) na parafialny we wsi Brzozowie Wielkiej teraz Karpowiczach sytuowany. Zrobił taki fundusz:*

1. Zapisał dwie włók ziemi ornej - jedne do użytku plebana, a drugą ze czterema ludźmi poddanemi.
2. Naznaczył plebanom dziesięcinę od swoich włościan ze wsi tejże Brzozowy czyli Karpowicz ...
3. Dochód z młyna i karczmy.
4. Plac pod plebanię.
5. 2 ogrody.
6. Łąkę na 70 fur siana...
8. Wolny wstęp do lasów na opał.
9. Wolne mliwo we młynach.
10. Wolny połów w Biebrzy.

Ten fundusz czyli oryginał znajduje się przy kościele lecz podarty i niektórych wyrazów przeczytać nie można, oblatowany w Wilnie, a potwierdzenie królewskie znajduje się u kolatorów na pergaminie, z puszką wiszącą, którego wydać nie chcą, ale oblata jest w Goniądzu, w księgach grodzkich. Później dwukrotnie ten fundusz meliorowano. 9 stycznia 1636 r. tenże Józef Karp, który budował pierwszy kościół parafialny ofiarował 150 zł, a 16 czerwca 1664 r. jego syn, Józef podkomorzy ziemi bielskiej jeszcze raz go zreformował.¹⁷ Drugi akt zatwierdził bp wileński Jerzy Białozor 30 czerwca 1664 r. Melioracja dotyczyła dodania do pierwotnego uposażenia jeszcze 2 włók gruntu z chłopami i półwłóczek pola. Warunkiem korzystania z tego uposażenia było odprawianie co tydzień 2 mszy za duszę ojca fundatora.

Wizytator w 1820 r. stwierdzał, że kościół kolejny został zbudowany w 1773 r. *po upadku i ruinie pierwszego* pochodzącego jeszcze z 1617 r. Fundatorami drugiego kościoła byli: nie wymieniony z nazwiska proboszcz goniądzki, który ofiarował zł 800 i dziedzic karpowicki Antoni Karp koniuszy powiatu słonimskiego, który dał zł 58. Budowę tej świątyni nakazał Ignacy Masalski ówczesny bp wileński, bliski krewny Karpia. On też nakazał ks. Janowi Daniszewskiemu dziekanowi knyszyńskiego dokonać poświęcenia

kościola. Najpewniej hojny dar - 800 zł pochodził od ks. Antoniego Wacława Betańskiego proboszcza goniądzkiego, potem biskupa przemyskiego i rektora uniwersytetu we Lwowie.¹⁸ Betański sam był malarzem i budowniczym [wzniósł m.in. w 1777 r. kościół w Goniądzu], może też był projektantem kościoła karpowickiego. Wzniesiona w 1773 r. karpowicka świątynia pełniła również funkcje mauzoleum rodowego. W 1829 r. odnotowano: *między temi ołtarzami sklep z cegły fundatorów dawniej Karpiów, w którym się ich ciała chowały, na środku kościoła, do którego drzwi z kamienia ciosanego, z herbem Karpiów wykutym. Ani w sklepie, ani w kościele ciała się nie chowają; nad sklepem na balku Pan Jezus czyli Krucyfiks.*

Szumkowsy przeprowadzili też remont świątyni w 1828 r. Kościół został w części zreperowany, to jest podważony i podmurowany. Wówczas też kolatorowie ufundowali nowy obraz do ołtarza głównego: w tem ołtarzu teraz jest obraz nowy na płótnie odmalowany, kosztem wielmożnych kolatorów Szumkowskich Niepokalanie Poczęcie NMP, mający długości łokci 3 i szerokości łokci 2, w roku 1828 poświęcony i wprowadzony przez ks. Mateusza Gajewskiego administratora tegoż kościoła. Opisany obraz jest najprawdopodobniej tym, który w dniu dzisiejszym zawieszony jest w ołtarzu kościoła suchowolskiego.

Pozostawiono wówczas stary ołtarz, opisany w 1829 r. jako *staroświecki*, najwidoczniej pochodził ze wzniesionej na pocz. XVII w. świątyni - *ołtarz wielki z deszczek do ściany umocowany, w którym snycerska i stolarska staroświecka znajduje się robota. Na których deszczach odmalowany wizerunek Pana Jezusa Ukrzyżowanego, dawniej za cudowny od ludu pobożnego miany, co dowodzą wota srebrne, któremi ten obraz był ozdobiony, odnowienia potrzebuje.*¹⁹ Po likwidacji parafii karpowickiej i rozbiórce kościoła obraz powędrował do kościoła chodorowskiego i kolejno suchowolskiego²⁰. Barokowe przedstawienie Adoracji Pasji Chrystusa z kościoła karpowickiego znajduje się dziś w zbiorach Kurii Metropolitalnej w Białymstoku.²¹

W 1784 r. ks. Stefan Trzeciak pleban karpowicki tak opisywał swoją parafię:

Kościół parafialny we wsi Karpowiczowskiej położony w województwie podlaskim, w ziemi bielskiej, w powiecie brańskim, w dekanacie augustowskim. Wiosek prócz jednej wsi wyż wyrażonej nie masz. Wieś leży wzdłuż rzeki Brzozowej ciągnącej się zza Korycina, czasami wylewom podległej czyniąc, złą, przykrą i niebezpieczną przeprawę, łączącej się z Bobrą za boreczkiem i lasem Karpowickim z zachodu letniego ku północy, blisko Jesionowa, parafii dolistowskiej w Koronie, w Podlasiu będącego, za rzekami Bobrą i Netą. Dalej trochę nachyliwszy się ku północy, blisko Jesionowa, parafii dolistowskiej w Koronie, w Podlasiu będącego, za rzekami Bobrą i Netą. Dalej trochę nachyliwszy się ku północy, Dębowa w parafii chodorowskiej w Litwie leżącej, w widłach między rzekami: względem Dębowa ze strony z południa i wschodu Bobrą, ze strony zachodniej i całej północy Netą, dzielącą Litwę od Podlasia. Uważając od małego olchowego gajku nazwanego Dubnel, o kilkaset kroków ode dworu na wschodzie zimowym, do końca lasu Karpowiczowskiego czyli Wielkiej Brzozowy będzie długości i szerokości średnie pół mile; od łąki książęcej czyli plebańskiej nazywanej Szeroka do granicy jatwiezkiej i zabielskiej ciągnącej się od między północy ku południowi będzie średnie pół mili. Borek Karpowicki

przy końcu lasu Karpowickiego, mało sośniny, więcej choiny mający. Las nad rzeką Brzozową po zachodzie ku północy, na nizinach i błotach, olchowy i trochę jesionowy z chrostami olchowymi, jesionowymi i łozowymi ciągnie się blisko lub więcej ćwierć mile ku wsi Jesionowowi z Karpowicz, czyli z Wielkiej Brzozowy. Między środkiem do południa, na pięknej równinie o ćwierć mili widać Kisty Młyn i domów kilka, należące do starostwa knyszyńskiego parafii dolistowskiej. Bliżej południa dwie wsi Jatwiecze do tejże parafii i tegoż starostwa, na sam półdzień czyli trochę z południa Dzieciołow, opół mile od Karpowicz. Blisko zachodu Zabiele parafii dolistowskiej, starostwa knyszyńskiego. Zza borku i lasu Karpowiczowskiego, będącego pod samym zachodem letnim ku północy, za rzekami Brzozową i Bobrą widać Jasionowo i trochę dalej Kopytkowo do starostwa knyszyńskiego należące, parafii dolistowskiej i tu już granice dzielące parafię dolistowską [z] karpowicką kończą się. O kilka tysięcy kroków od Jesionowa, w widłach od Jesionowa rzek Bobry i Nety, w parafii chodorowskiej, blisko zachodu ku północy, domów kilka nazywają się Dębowo; za rzeką Brzozową i Bobrą, na samą północ Jagłowo, za rzeką Brzozową, nad samą Bobrą, o pół mile od Karpowicz. Więcej jak o milę dużą Czerniewo, z północy ku wschodowi. Z tej strony rzeki Bobry, o milę dużą za rzeką Brzozową widać Dwuchły dwór królewski i karczma, trochę bliżej z północy przy samym wschodzie letnim Ostrówek dwór królewski, na samym wschodzie letnim Grzymiaczki wioska i karczma, w bliskości Suchejwoli, tamże Głęboczyna, Leśniki czyli Gaiewo ... ku Chodorówce, bliżej Suchejwoli młyny dwa Olszanka, po wschodzie letnim zaczyna się wieś Suchawola mająca różne nazwiska, i to są dobra królewskie, blisko południa o pół mili na pięknym pagórku widać kościół Poświętne Chodorówka zwane, za Poświętnym ku południowi dwór Żuchów IMP Rosochackiego. I to tu już granica i wszystkie wioski litewskie parafii chodorowskiej. Dolistow ... Droga piaszczysta, kamienista, prosta na Zabiele o pół mili leżące. Chodorówka Kościelna, kościół jest w położeniu po wschodzie letnim około godziny ósmej w Litwie za rzeką Brzozową. Droga na Suchowolę będąca o ćwierć mile od Karpowicz czasami zbyt błotnista i niebezpieczna dla wielkich wylewów rzeki Brzozowej, potem wzdłuż Suchejwoli przejechawszy o kilka tysięcy kroków, kościół Poświętne. I z tymi tylko parafiami, to jest chodorowską i Dolistowem, parafia karpowicka graniczy. O kilkaset kroków od kościoła jest stawek i młyn pusty na rzece Brzozowa do JP Karpiów należący. Więcej nie ma nic godnego do doniesienia układającemu mapę, chyba to, że grunt niemal wszystkich piaszczysty, po polu i zagonach miejscami chojki, łozinki, w równinach pagórki i dolinki mogące mieć wodę ordynaryjną, a za dołożeniem starania kryniczną, wód słonych nie ma, kruszców zgodnych do pławienia czyli rafinowania nie masz. Rudy chociaż miejscem pokazują się, nie są zgodne do robienia żelaza, bo zmieszane z błotem.²²

Szczególne znaczenie dla Karpowicz miało Powstanie Styczniowe. W 1865 r. za udział w polskiej miatęży Alojzego Szumkowskiego majątek Karpowicze (ok. 800 ha) znalazł się na liście dóbr przeznaczonych do przymusowej wysprzedaży. Widocznie krewni Alojzego Szumkowskiego udowodnili swe prawa do Karpowicz, bo doszło jedynie do częściowej wysprzedaży. W 1865 specyfikowano użytki rolne podlegające zbyciu: 4 dziesięcin (ok. 5,1 ha) zajmowała siedziba dworska. 178 dz. grunty orne, 95 dz. łąki, 400 dz. las, 20 dz. pastwiska, 10 dz. było pod wodami 5 dz. stanowiły nieużytki. Ponadto w majątku znajdował się młyn wodny z dochodem 150 rubli rocznie i gorzelnia z dochodem 100 rubli rocznie, również podlegające sprzedaży.²³ W 1886 r. połowa własności (ok. 400 ha) była już w rękach Rosjanina Mikołaja Rubcowa, druga (ok. 450 ha) zaś Antoniego

Szumkowskiego.²⁴ Właściciele borykali się z dużymi trudnościami finansowymi. Nastąpił proces rozsprzedaży gruntów.²⁵

Szczególna kara za Powstanie Styczniowe spotkała kościół karpowicki, od pewnego czasu już wówczas filialny, gdyż likwidując samodzielną parafię w Karpowiczach przyłączono wiernych do parafii suchowolskiej. Świątynię bowiem wówczas zamknięto, później rozebrano, filię zaś zlikwidowano. Nowe szczegóły na tę kwestię rzucają materiały zawarte w Archiwum Konsystorza Wileńskiego przechowywanym w Wilnie. Otóż 20 lutego 1865 r. Konsystorz zwrócił się do gubernatora grodzieńskiego z prośbą o wyrażenie zgody na budowę nowego murowanego kościoła, w miejsce drewnianego, który uległ zdezcelowaniu. Naczelnik kraju - Murawiew-Wieszatiel zwrócił uwagę na fakt, że oprócz zrujnowanego kościoła w samym miasteczku Suchowoli znajdują się dwa inne kościoły, a trzeci filialny w Karpowiczach i dlatego nie uznał stosownym wydać pozwolenia na budowę nowego kościoła. Poleciał gubernatorowi wydać rozporządzenie o zamknięciu zrujnowanego kościoła w Suchowoli. Była to nieprawda, bowiem owe dwa inne kościoły nie znajdowały się w miasteczku, a w oddalonych wsiach: Chodorówce-Poświętnym i Połominie. Konsystorz wyjaśniał, że w Suchowoli oprócz parafialnego żadnych innych kościołów nie ma i nie było, a filialny kościół karpowicki oddalony jest od Suchowoli o 4 wiorsty, położony jest poza rzeką Brzozówką, która wiosną i jesienią rozlewa, wówczas dotrzeć do niego nie sposób, usytuowany jest na skraju parafii i nie może się w nim zmieścić więcej jak 200 osób. Konsystorz pisał dalej, że kaplica w Chodorówce oddalona jest o 2 wiorsty od miasteczka i może pomieścić jedynie 250 osób. Dlatego w żadnej z tych świątyń nie może zostać odprawione nabożeństwo parafialne (parafia liczy bowiem 7 130 dusz, i że w istniejącym suchowolskim kościele parafialnym można bez niebezpieczeństwa odprawiać jeszcze nabożeństwa, aż do budowy nowego murowanego kościoła. Po tej korespondencji z władzami duchownymi diecezji wileńskiej naczelnik kraju postanowił: zostawić dla kultu kościołów w Suchowoli, zamknąć kościół filialny w Karpowiczach, parafię przyłączyć do kościołów w Suchowoli i Dolistowie, a wyposażenie kościelne przekazać do sąsiednich świątyń. Kościół w Chodorówce-Poświętnem ma pozostać, z tym by odbywały się w nim jedynie nabożeństwa za dusze zmarłych. Odnośnie rozdysponowania wyposażenia kościoła karpowickiego ma być ono w gestii dziekana sokólskiego. Ksiądz z Karpowicz ma być przeniesiony do innej parafii.²⁶

14 lipca 1899 r. majątek Karpowicze stał się własnością Krejbichów, w pierw Zofii Krejbich.²⁷ Później w okresie międzywojennym był własnością Antoniego Krejbicha.²⁸ Trwał też wówczas proces dochodzeniowy w sprawie gruntów dworskich.²⁹ Antoni Krejbich według relacji współczesnych nam mieszkańców Karpowicz przeżył ostatnią wojnę, zamieszkał w Anglii. W 1944 r. dobra Karpowicze liczące 228 ha przejęte zostały na cele reformy rolnej.³⁰

Po wojnie rozbiórce i wyniszczeniu uległy zabudowania dworskie. Szczególnie okrutnie niszczone zieleń parkową. Stan zniszczenia był tak duży, że siedlisko dworskie zaorano. Zieleń dziś rosnąca w tym miejscu jest już całkowicie pozbawiona starodrzewia.

Przypisy

- 1 I.Kapica, Herbarz, Kraków 1870, s. 376.
- 2 Tamże, s. 425-426.
- 3 Akt ten wpisany był w Metryce Litewskiej (sygn. dawna XXV.11-19 i ks. zap. XVIII, k. 11v-12. Opublikował go: F.I.Leontowicz, Akty litowskiej metryki, t. 2, Moskwa 1897, nr 704, s. 156-157; Inna publikacja aktu w: Akty litowsko-russko go Gosudarstwa, t. I, Moskwa 1899 nr 86, s. 109-110; Por. też Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Archiwum Publiczne Potockich 15, s. 111.
- 4 Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich, rkps1777, s.112.
- 5 Opisane dokumentów i bumag chraniaszczichsia w Moskowskom archiwie Ministerstwa Justicii, „Russakaja Istoriceskaja Bibliotieka”, t. XXXIII, nr 125, s. 268. Akt znajdował się w Metryce Litewskiej XII. k.61-61v.
- 6 AGAD, Metryka Litewska 198, s. 550.
- 7 AGAD, Archiwum Publiczne Potockich 15, s. 92.
- 8 F.Piekosiński, Wypisy heraldyczne z ksiąg poborowych, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. II - rok 1910, Lwów 1911, s. 5 i 12.
- 9 Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, F.57 B-53 - 1373.
- 10 Archiwum Archidiecezji Rzymskokatolickiej w Białymstoku, Akta dóbr ziemskich Narewka -, „Ekspozycja wieczników majątności Repli, Raszewa, Żłobowszczyzny, Narewki, Siemionówki od roku 1632 usque ad praesens”. A.Boniecki, Herbarz Polski, t. IX, Warszawa 1906, s.279 błędnie podaje, że Józef Karp miał jedynie dwóch synów, pomija Stanisława.
- 11 Centralne Historyczne Archiwum Białorusi w Mińsku, F.1143, op. 1, d. 17.
- 12 A.Boniecki, Herbarz polski, t.IX, 279.
- 13 Volumina legum.
- 14 A.Boniecki, Herbarz polski, t.IX, s.279.
- 15 Zob. artykuł ks. S.Ostrowskiego w niniejszym numerze BIAŁOSTOCCZYŹNY, który jest zmienioną redakcją jego pracy powstałej w 1985 r. pod kierunkiem ks. prof. dra T.Krahela w Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku.
- 16 Protokół wizytacyjny przechowywany jest w Centralnym Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie, sygn. F.604, op. 1, d. 4076 i nie został wykorzystany w monografii ks. S.Ostrowskiego.
- 17 Centralne Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie, F.604, op. 1, d. 4076, k.7-7v.
- 18 Zob. Katalog Tek Glinki, cz. 1, opr. T.Zielińska, Warszawa 1969, s.22.
- 19 Centralne Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie, F.604, op.1, d.4076.
- 20 O obrazie tym wspomina J.Guzowski, Dzieje ziemi suchowolskiej, „Sami o Sobie”, r.II, nr 8.
- 21 Obraz ten znajduje się obecnie w zbiorach Kurii Biskupiej w Białymstoku. Dzięki uprzejmości ks. Metropolity abpa S.Szymeckiego obraz ten został udostępniony do sfotografowania. Wszystkim tym, którzy przyczynili się do „odkrycia” tego bardzo cennego zabytku składam serdeczne podziękowania.
- 22 Opis parafii karpowickiej pochodzi z Biblioteki Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie, rękopis I.60009, k.47-50. Opublikowała go drukiem W.Wernerowa, Opisy parafii dekanatu augustowskiego z roku 1784, „Studia Podlaskie”, t.IV, Białystok 1993, s. 209-211.
- 23 Spisok imeniam Sewero-zapadnago kraja podleżaszczm objazatelnoi prodaże w 2-ch godicznyni srok na osnovanii wysocza iszago powelenia 10 dekabra 1865 goda. I –po Grodnenskoj gubernii, Wilno 1866, s. 14-15; J.Iwaszkiewicz, Wykaz dóbr ziem

skich skonfiskowanych przez rządy zaborcze w latach 1773-1867, w: Ziemiaństwo i większa własność rolna (stan posiadania, praca społeczna i gospodarca, produkcja i obciążenia), Warszawa 1929.

- 24 P. Dikow, Spisok ziemlewdienii w Grodnenskoj gubernii, Grodno 1890, s. 79.
- 25 Zob. liczne akty kupna-sprzedaży gruntów pochodzących z maj. Karpowicz w: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Starszy Notariusz Grodzieński, sygn. dawne m.in. 2 930, 3 260, 4 981, 5 321, 6417-6 425, 6 343-4, 6 698-9, 6 812, 7 520, 8 121, 8 814-8 826, 8 837, 8 988-8 991, 9 178, 15 946, 16 151.
- 26 Centralne Archiwum Historyczne Litwy, F.604, op. 5, nr 483.
- 27 Archiwum Państwowe w Białymstoku, Starszy Notariusz Grodzieński, sygn. dawna 6 418.
- 28 Centralne Archiwum Państwowe Litwy w Wilnie, Wojewódzkie Biuro ds. Finansowo-Rolnych w Białymstoku F.1207, op. 1, dz. 144.
- 29 Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych, I, nr 2 271.
- 30 Archiwum Państwowe w Białymstoku, Wojewódzki Urząd Ziemski w Białymstoku 35, k. 6.

Ariusz Małek

Suchowola pod zaborem pruskim

W 1795 r. nastąpił trzeci rozbiór Polski. Wśród ziem zajętych przez Prusy znalazła się Suchowola. Na tym obszarze władze berlińskie zorganizowały własny aparat biurokratyczny, różny dla tradycji polskiej.

Zajęty obszar Prusy zorganizowały w swoją nową prowincję zwaną: Nowe Prusy Wschodnie. Prowincja ta została następnie podzielona na dwa departamenty płocki i białostocki. Organem wykonawczym tych departamentów stał się urząd: Kamera Wojny i Domen dla departamentu białostockiego usytuowany w tymże mieście. Niższym szczeblem tego podziału terytorialnego stały się kreisy /powiaty/ na czele których usytuowany został organ wykonawczy zwany Landratliche Officium /urząd landracki/. Landaturum podporządkowane zostały władze miejskie, na których czele stał burmistrz.

Suchowola była miastem królewskim. Posiadała własny samorząd miejski z prezydentem na czele. W imieniu właściciela, tj. króla funkcję zwierzchnią nad miastem pełnił starosta mający swoją siedzibę w majątku Dubasiewszczyzna.

W pierwszym okresie organizacji administracji pruskiej w tym mieście prezydentem miasta pozostawał Wojciech Żakiewicz, z późniejszym tytułem burmistrza. Podlegał on administracyjnie do 1797 r. nie landratowi dąbrowskiemu, lecz Wojciechowi Kiełkiewiczowi, dzierżawcy klucza Dubasiewszczyzna, a następnie administratorowi urzędu domonalnego /Domeinen Amt/ Dubasiewszczyzna.

Wprowadzone w 1797 r. zmiany ustrojowe wyłączyły spod kompetencji urzędu domonalnego sprawy nadzoru nad miastem i przekazały te uprawnienia landratowi dąbrowskiemu.

W 1798 r. nastąpiła zmiana na urzędzie burmistrza. Funkcję tę przestał pełnić,